

# देवंग्यांचा बहिष्कार

## संदिपान बडगिरे

पुणेपाठील देवंग्रा गाव.  
महाराष्ट्र मंत्रालय.  
महाराष्ट्र होन हजाराच्या आसपास  
महाराष्ट्र सार्वजनिक  
महाराष्ट्र पाणी भरलं म्हणून  
महाराष्ट्र बहिष्कार टाकला.  
महाराष्ट्र त्यानंच गाजत आहे.  
महाराष्ट्र या गावातही दोन पाट्या  
महाराष्ट्र पारव्यांची एक पार्टी,  
महाराष्ट्र शिगड्यांची पार्टी. पाच  
महाराष्ट्र निवडणुकीत पारव्यांची  
महाराष्ट्र व ते सरपंच झाले. पुढे  
महाराष्ट्र समितीवर सदस्य  
महाराष्ट्र वेळे. प्रत्येक निवडणुकीत  
महाराष्ट्र बाजूने व मातंग  
महाराष्ट्र करतात.

### महाराष्ट्र करणारे पुढारी

महाराष्ट्र पंचायतीवर निवडून  
महाराष्ट्र पारव्यांची आर्थिक  
महाराष्ट्र सामान्य होती. पण वरील  
महाराष्ट्र लगेच महाराष्ट्रात  
महाराष्ट्र ठिकाणच्या सरपंचां-  
महाराष्ट्र आपले घर भरून घेतले.  
महाराष्ट्र राजकारणाबरो-  
महाराष्ट्र ओढधंदा सुरू केला.  
महाराष्ट्र बिल्हा परिषदेचे एकही  
महाराष्ट्र करू देत नाहीत  
महाराष्ट्र व्यवस्थित न करता  
महाराष्ट्र अधिक रक्कम ते हुडप  
महाराष्ट्र गेतीवर किंवा गुत्यावर  
महाराष्ट्र मजुरांना मजुरी कमी  
महाराष्ट्र देणे असेही प्रकार या  
महाराष्ट्र आहेत. ग्रामपंचायतीचा  
महाराष्ट्र प्रष्ट व बेकायदेशीर-  
महाराष्ट्र एके काळी सामान्य परि-  
महाराष्ट्र हा माणूस अनेक  
महाराष्ट्र कर्मचारी आज गव्बर

या गावचे चेअरमन व पोलिस पाटील  
पारव्यांच्याच हशाऱ्यावर चालतात. आर्थिक  
परिस्थिती चांगली, सर्व प्रकारची सत्ता  
त्यांच्याच हाती. तालुक्याला पंचायतीवर  
निवडून गेलेले सरपंच पारवे देवंग्यांचे सम्राट  
बनले. त्यामुळे गावात त्यांची प्रभंड दहशत.  
सरपंच बोलतील तोच कायदा ! त्यांच्या  
विरोधात बोलण्याची कुणाची हिम्मतच नाही.  
जर कुणी बोललेच तर त्याचा काटा काढलाच  
म्हणून समजा !

### आणीबाणीचा भोषळा

विरोधकांचा काटा काढण्याची जबाबदारी  
सरपंचांनी आपला भाऊ माणिक पारव्यावर

## यमता यंघ्य

सोपवलेली. माणिकच्या मदतीला चार-पाच  
गुंड ठेवलेले. ते नेहमी काठचा-कुन्हाडी घेऊन  
सज्ज असतात. सरपंच, त्यांचा भाऊ माणिक  
व त्यांच्या साथीदारांच्या अत्याचारांचे अनेक  
निर्घृण प्रकार तेथे ऐकायला मिळतात. माणिक  
व त्याच्या साथीदारांनी अत्याचार करायचे  
व सरपंचांनी ते खपवायचे ! अशा प्रकारे  
गेल्या अनेक वर्षांपासून देवंग्याला सरपंच  
व त्यांच्या टोळक्याची आणीबाणी चालू होती.  
पण हा आणीबाणीचा भोषळा तेथील मातंगांनी  
गेल्या तीन ज्वलंला सार्वजनिक विहिरीवर  
पाणी भरून फोडला.

तेथील मातंगांना गेल्या पाच वर्षांपासून  
पिण्याच्या पाण्याचा त्रास सोसावा लागत  
होता. त्यांच्या वस्तीत सरकारी आड  
(विहीर) होता. पण तो नादुरुस्त असल्याने  
त्यातील पाणी खराब होते. म्हणून १९७१  
पासून त्यांनी त्या आडाचे पाणी पिणे बंद  
केले होते. ७१ पासून मातंग लोक महारांच्या  
आडावर पाणी भरत होते. मातंग वस्तीतील  
आड-दुस्तीची तक्रार वारंवार सरपंचांच्या  
कानावर घालूनही "आपल्याला मांगं शरण  
येत नाहीत, निवडणुकीत आपल्याला मतदान

करत नाहीत" म्हणून आज्ञापथीत सरपंचांनी  
जाणूनबुजून दुर्लक्ष केले.  
आड-दुस्तीची तक्रार मातंगांनी जवळच  
असलेल्या मुगाव युक्रांदच्या ज्ञानोबा जरिपटके,  
मास्ती आजूने व इतर कार्यकर्त्यांना सांगि-  
तली. म्हणून मुगावच्या कार्यकर्त्यांनी दोन-तीन  
वेळा सरपंचाची भेट घेऊन मातंगांच्या आड-  
दुस्तीबद्दल विनंती केली. त्यावर सरपंच  
त्यांना म्हणाले, "तुम्ही आमच्या गावच्या  
भानगडीत पडू नका. मला मांगांचे बघायचेच  
आहे." शेवटचा प्रयत्न म्हणून मातंगांनीच  
हात जोडून सरपंचांना आड-दुस्तीची विनंती  
केली. त्यावर सरपंच आड-दुस्तीसाठी तयार  
झाले. पण आड तुम्हीच उकलून (खोदून) या  
मी फक्त बांधून देईन असे सांगितले. मातंगां-  
मध्ये आड उकलून घेण्याची आर्थिक कुवत  
नव्हती म्हणून त्यांनी सरपंचांच्या विरोधातील  
भागवत शिगड्यांच्या पार्टीकडून आड उक-  
लण्यासाठी २५१ रु. घेऊन आड उकलून  
सरपंचाकडे आड बांधून या म्हणून सांगायला  
गेले. आपल्या विरोधकाकडून पैसे घेऊन आड  
उकलून घेतला म्हणून सरपंचांच्या रागाचा  
पारा चढला. सरपंच मातंगांना म्हणाले,  
"तुम्ही ज्यांच्याकडून आड उकलायला  
पैसे घेतले त्यांच्याकडूनच बांधून घ्या."  
अशा प्रकारे सरपंचाने आपला शब्द फिरवला  
व मातंगांना चांगलाच घडा शिकवण्याचे  
ठरवले.

### महार-मातंग यांच्यातील दरी

ग्रामपंचायतीवर महार जातीतील निवडून  
गेलेले तीन लोक सरपंचांच्या बाजूचे असल्याने  
व त्यांतील एकाला उपसरपंच केल्यामुळे  
बहुसंख्य महार सरपंचांच्या बाजूचे. तसेच  
गेल्या अनेक वर्षांपासून महार-मातंगांत वेग-  
वेगळ्या कारणांमुळे वाद झाल्याने महार-  
मातंगांत एक प्रकारची दरी निर्माण झालेली.  
नेमका याचाच फायदा सरपंचाने यावेळी  
घेतला. १९७१ पासून मातंग लोक महारांच्या  
आडावर पाणी भरत होते. परंतु दीड-दोन  
महिण्यांपासून सरपंचांच्या सांगण्यावरून

महारांनी मातंगांचे पाणी बंद केले. यासंबंधी गेल्या जूनमध्ये मी महार-मातंगांची एकत्र बैठक घेऊन मध्यस्थी करण्याचा प्रयत्न केला, परंतु त्याचा उपयोग झाला नाही.

पिण्याच्या पाण्याचा जास्तच त्रास होऊ लागला म्हणून मातंग व सुगाव युक्रांदचे कार्यकर्ते सरपंचांना भेटले त्यावर एकीकडे सरपंच 'तुम्ही सार्वजनिक आडावर (सर्व भरतात तेथे) पाणी भरा' असे म्हणायचे व दुसरीकडे त्यांचा भाऊ माणिक आणि त्याचे साथीदार 'गुंड मांग सार्वजनिक आडावर कस पाणी भरतात ते आम्ही बघून घेऊ. जो पाणी भरील त्याचे मुंडके कापून आडाजवळच्या पिंपळाला बांधू'-असे म्हणत काठ्या-कुऱ्हाडी घेऊन दम देत गावातून फिरायचे. असा दुहेरी खेळ सरपंचांना सुरू केला.

#### मातंगांचा निर्धार

पाण्याच्या अडचणीने त्रासलेले मातंग लोक या खेळाला कंटाळले व त्यांनी मला आणि सुगाव युक्रांदच्या कार्यकर्त्यांना यातून मार्ग काढण्यासाठी बोलावले. त्याप्रमाणे आम्ही २ जुलै ७८ ला रात्री देवग्रा येथे जाऊन मातंग व गावातील काही सवर्णांची बैठक घेतली. त्या बैठकीत मातंगांनी गावातील सार्वजनिक विहिरीवर पाणी भरण्याचा निर्धार केला व ३ जुलै ७८ रोजी सकाळी आठ वाजता पाणी भरण्याचे ठरले. त्याप्रमाणे त्या दिवशी मातंगांनी पाणी भरले त्यावेळी डॉ. आंबेडकर, महात्मा गांधी, महात्मा फुले व जयप्रकाश नारायण या नेत्यांचा जयजयकार करण्यात आला. पाणी भरणाऱ्यांत जानोबा खुडे, तुकाराम खुडे, राजाराम खुडे, खंडोजी खुडे, मास्ती खुडे, दत्त खुडे, भागाबाई खुडे, शकुंतला खुडे, सागरबाई खुडे, कोंडाबाई खुडे, शिवाबाई खुडे इ. ३५ तरुण स्त्री-पुरुष आघाडीवर होते. त्यावेळी मी, सुगाव युक्रांदचे कार्यकर्ते व गावातील काही सवर्ण उपस्थित होतो. पाणी भरल्यानंतर काही अनुचित प्रकार घडू नये म्हणून मी त्या दिवशी देवग्राच्याच थांबलो.

सार्वजनिक विहिरीवर मातंगांनी पाणी भरल्यामुळे सरपंच व त्यांच्या सवर्ण साथीदारांची माथी झडकली. त्यांनी ३ जुलै रोजी दुपारपासून मातंगांवर सामाजिक बहिष्कार

टाकला. सरपंचांच्या सांगण्यावरून माणिक पारवे व त्याचे साथीदार 'मातंगांना शेतीवर काम देऊ नका, दुकानातून किराणा माल देऊ नका, त्यांना गावातून फिरू देऊ नका' असे गावात सांगत फिरू लागले. त्याप्रमाणे संबंधितांनी या आदेशांचे पालन केले. आतापर्यंत मी दलितोंवर घातलेल्या बहिष्काराविषयी ऐकले होते पण देवग्राच्या मी प्रत्यक्ष भोगले व पाहिले. मातंगांची सरपंच व त्यांच्या टोळक्याने अक्षरशः नाकेबंदी केली होती.

#### पोलिस खात्याची बेपर्वाई

या बहिष्कारासंबंधी ४ जुलैला पोलिस पाटील व चाकूरच्या फौजदारांना अर्ज दिला आणि बहिष्कार घालणाऱ्या सरपंच व त्यांच्या साथीदारांवर अस्पृश्यता निवारण कायद्याखाली खटले भरून अटक करण्याची युक्रांद लोकसमिती व मातंगांच्या वतीने महाराष्ट्र शासनाकडे मागणी केली. या बहिष्काराचा निषेध करणारे व बहिष्कार घालणाऱ्यांवर कारवाई नाही केल्यास आंदोलनाचा इशारा देणारे पत्रक आम्ही ५ जुलैला काढले.

३ जुलै ७८ ला दुपारी घातलेला बहिष्कार ५ जुलै ७८ ला रात्री उठवण्यात आला. या बहिष्काराची चौकशी करण्यासाठी ५ जुलैला रात्री चाकूरचे फौजदार आले.

६ जुलै ७८ ला सकाळी ९ च्या सुमारास सोपान खुडे हा मातंग समाजातील माणूस गावातील दुकानातून मीठ घेऊन येत असताना सरपंचांच्या पार्टीच्या नरसिंग आचवल्याने सोपानला "तू माझ्या ओट्यांवरून का गेलास?" म्हणून मारहाण केली. म्हणून मी सोपानला ग्रामपंचायतीमध्ये फौजदाराकडे घेऊन गेलो. घडलेली घटना सोपानने फौजदारांना सांगितली. सोपानची फिर्याद लिहून घेण्याऐवजी फौजदाराने त्याला 'तुम्हाला गावात रहायचे नाही का? गाववाल्यांशी नीट वागायचे नाही का? रस्त्यावर मारले तर आम्ही काय करावे?' अशी दमदाटी करण्यास सुरवात केली. त्यावर मी फौजदारांना दमदाटी न करण्याची व फिर्याद लिहून घेण्याची विनंती केली. तेव्हा फौजदारांनी मलाच ग्रामपंचायतीच्या बाहेर काढले व मी तुम्हास अटक केली आहे असे सांगितले आणि बाजच्या

खोलीत अर्धा तास सोडून दिले.

यावरून हे स्पष्ट होते की दाराने संगनमत करून करून व मला अटक करून वातावरण निर्माण करावे दमदाटी करून हे बहिष्कार जिरवायचे. पण या 'दहशत' ६ जुलैलाच संध्याकाळी सासना सभा घेतली व सरपंच आणि दडपशाहीला धर्याने, हिमशी जनतेला आवाहन केले. या वातावरण निवळले व सरपंच दारांची जनतेच्या मनातील झाली.

फौजदाराकडून चौकशी पूर्ण दिवस झाले तरीही बहिष्कार सरपंच व त्यांच्या साथीदारांवर काहीही कारवाई केलेली नाही. पोलिसांनी अशा गंभीर प्रकारावर कुचराई केली तर समाजात उजळामाथ्याने फिरती सामाजिक प्रतिष्ठा वाढत जाई जोरावर ते गुन्ह्यांची मालिकातील. त्यामुळे सामान्य दलित, सांचा कायद्यावरील विश्वास अक्षय्य अक्षय्य अक्षय्य अक्षय्य अधिकच पिळवणूक होईल.

हे होऊ नये म्हणून मातंग लोक बहिष्काराच्या देवग्राच्या सरपंचांच्या साथीदारांवर खटले भरून त्यांना म्हणून सरकार व जनतेचे या प्रसंगी वेधून घेण्यासाठी युक्रांदने २२ जुलै आंदोलन सुरू केले.

सध्या बहिष्कार उठला असला तरी गांना शेतकरी शेतीवर कामाला नाहीत. तहशीलदारमार्फत रोखणी काम मिळवून देण्याचा आम्ही प्रयत्न आहोत.

एवढे बहिष्काराचे प्रकरण घडल्या सार्वजनिक विहिरीवर मातंग, सवर्ण एकत्रच पाणी भरत आहेत चांगली व आनंदाची गोष्ट कावचित ठिकाणीच घडते.